

ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Τ Π Ο

Κ. Μ. Κ Ο Υ Μ Α

Σχολάρχου τοῦ τῆς ΣΜΤΡΝΗΣ φιλόλο-
γικοῦ Γυμνασίου, καὶ Διδασκάλου τῶν
Μαθηματικῶν ἐπισημῶν καὶ τῆς
Φιλοσοφίας

εἰς χρῆσιν τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν

Τ Ο Μ Ο Σ Τ Ρ Ι Τ Ο Σ

Περιέχων Μεταφυσικὴν καὶ Αἰσθηματικὴν.

Ἐγὼ μὲν οὔτ' οἶδα, οὔτε ποιῶμαι τῶν
τοιούτων (δογμάτων) οὐδὲν ἑμὸν, ἀλλ'
εἶμι αὐτῶν ἄγονος· σὲ δὲ μαιεῖομαι, καὶ
ἐπάδω καὶ παρατίθηναι ἑκάστων τῶν
σοφῶν ἀπογεύεσθαι. Πλατ. Θεαιτ.

IN BIENNHI TΗΣ ΑΥΣΤΡΙΑΣ,

ἐκ τῆς Τυπογραφίας Ἰωάννου Συνειρέρου

Λ Ω Ι Θ'.

Ε.Υ.Δ. της Ε.Τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΔΡ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΡΡΟΣ

ΤΡΙΤΗ

ΣΟΦΩΙ ΚΑΙ ΣΕΒΑΣΜΩΙ

ΒΙΛ. ΤΡ. ΚΡΥΓΙΩΙ,

ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΙ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΕΙΣ ΤΟ ΤΗΣ

ΛΕΙΨΙΑΣ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ,

ΤΙΜΩΝ ΤΗΝ ΑΡΕΤΗΝ ΑΥΤΟΥ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑΝ,

ΑΝΕΘΗΚΕ ΤΟΝ ΤΡΙΤΟΝ ΤΟΜΟΝ ΤΟΥ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΥ ΤΟΥΔΕ

ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

ο

ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ.

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Ἡ Μεταφυσικὴ καὶ ἡ Αἰσθηματικὴ, τὸ δεύτερον καὶ τὸ τρίτον μέρος τῆς Θεωρητικῆς Φιλοσοφίας, ἡ πρώτη γνωστὴ ἐκ παλλοῦ εἰς ἡμᾶς, ἡ δευτέρα τῶρα πρῶτον φαινομένη, περιέχονται εἰς τὸν τρίτον τοῦτον τόμον τοῦ τῆς Φιλοσοφίας Συντάγματος. Ἐὰν ἡ μὲν διαφέρῃ εἰς πολλὰ ἀπὸ τὰς μέχρι τοῦδε γνωσθείσας εἰς τὴν Ἑλλάδα Μεταφυσικὰς, ἡ δὲ, μᾶς προβάλλῃ μάθημα νέον καὶ ἀσυνήθιστον· χρεωστοῦμεν καὶ τὴν διαφορὰν ταύτην καὶ τὰς νέας γνώσεις μας εἰς τῶν νεωτάτων σοφῶν τὸν ἀκάματον ζῆλον, μὲ τὸν ὁποῖον τελειοποιούσιν ἀκαταπαύστως τὰς φιλοσοφικὰς ἐπιστήμας. Τὰ τούτων ἔχνη περιπατοῦσιν οἱ τὴν παιδείαν εἰς τὸ γένος μεταφέροντες Ἕλληνας, καὶ εἶναι τῶν ἀδυνάτων γὰ τὴν μεταφέρωσι κατ' ἄλλον τρόπον εἰ μὴ ὁποῖαν τὴν παραλαμβάνουσιν.

Ὅς τις ἐχάρισεν εἰν ἐμὲ τὴν ὕλην τῆς Μεταφυσικῆς καὶ τῆς Αἰσθηματικῆς, καὶ τῶν εἰς τὸν τέταρτον καὶ τελευταῖον τόμον ἀκολουθουσῶν ἐπιστημῶν, Περὶ Δικαίου καὶ Ἠθικῆς, εἶναι ὁ τὴν σήμερον ὀνομαστὸς εἰς ὅλην τὴν Γερμανίαν Φιλόσοφος Κρύγιος, τὸν ὁποῖον ἐπαίνεσα δικαίως εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ παρόντος Συντάγματος (Ἐπισ. πρὸς Φ. Κ. Μαῦρον, σελ. λ'). Μόνον τὸ Θεωρητικὸν μέρος τοῦ Φιλοσοφικοῦ του συστήματος μου ἦτο ἕως τότε γνωστόν· ἐγνώρισά ἔπειτα δύο προσέτι τόμους τοῦ αὐτοῦ, τέταρτον καὶ πέμπτον, τὸν μὲν περιέχοντα

) (

τὴν ἐπιστήμην τοῦ Δικαίου, τὸν δὲ τὴν Ἠθικὴν. Καὶ ἐπειδὴ αἱ φιλοσοφικαὶ ἀρχαὶ τοῦ Συντάγματός μου, περιεχόμεναι εἰς τὴν Κρηπίδα τῆς Φιλοσοφίας, εἶναι εἰλημμένοι ἀπὸ τὴν Στοιχειώδη φιλοσοφίαν του (Ἐπιστ. πρὸς Φ. Κ. Μαῦρον, σελ. λβ'). διὰ τοῦτο ἀπεφάσισα νὰ συμπληρώσω τὸ ὅλον κατὰ τὰς θεωρίας τοῦ εὐκλεοῦς τούτου ἀνδρός, διὰ νὰ εἶναι ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους σύμφωνα ὑπωποῦν πρὸς ἑαυτὸ καὶ κατάλληλον· μετ' ἐργασίας λοιπὸν τὴν Μεταφυσικὴν καὶ Αἰσθηματικὴν, καὶ ἀπὸ τῆς Περὶ Δικαίου καὶ τὴν Ἠθικὴν ἀπὸ τὰ ὀξυλόγια τούτου συγγράμματα. Ἡ εὐκρίνεια τῶν ἐννοιῶν, ἡ ἀκριβεστάτη λογικὴ συνέπεια καὶ ἀλληλουχία τῶν θεωρημάτων, ἡ μετὰ βαθείας κρίσεως πολυμαθία, καὶ πρὸ πάντων τὸ φιλόρετον ἦθος λάμπουσι τόσον εἰς τὸν συγγραφέα τούτου, ὥστ' ἔκρινε ἀδίκον νὰ ζημιώσω τὴν εἰς τὰ ἡμέτερα Γυμνάσια φιλοσοφούσαν νεολαίαν τὸ φῶς τῶν τούτου γνώσεων, προβάλλων εἰς αὐτοὺς ἀνδρῶν ἄλλων γεννήματα ἢ ὅχι τόσον προσιρῆ, ἢ ἀφυέστερον ἀπ' ἐμέ συναρμολογημένα. Ἀπλὴν μετάφρασιν τοῦ ὅλου συγγράμματος νὰ κόμω ἀντέβαινεν εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ νὰ δώσω στοιχειωτικὸν βιβλίον εἰς τοὺς μαθητάς μου, καὶ διὰ τὴν μεγάλην του ἔκτασιν (*), καὶ διὰ πολλὰ ἄλλα αἷτια. Ἠναγκάσθη

(*) Τὸ Σύστημα τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Κρυγίου σύγκειται ἀπὸ τὰ ἑξῆς μέρη. α') Στοιχειώδη φιλοσοφίαν (Fundamentalphilosophie), ἐκδοθεῖσαν Züllichau und Freystadt, 1803, σελίδας περιέχουσαν 344 β') Λογικὴν, Königsberg, 1806, σελ. 740. γ') Μεταφυσικὴν, 1808, σελ. 463. δ') Αἰσθηματικὴν (Aisthetik), 1810, σελ. 519. ε') Περὶ Δικαίου (Dikaiologie, oder Rechtslehre) 1817, σελ. 528. ς') Ἠθικὴν (Aretologie), 1818, σελ. 362. ζ') Ἠθικὴν Θεολογίαν, ἧτις ἐτυπώθη τὸ ἐνεστὸς ἔτος, ἀλλ' ἀκόμη δὲν ἔφαυη ἐνταῦθα. Τῶν εἰρημένων μερῶν ἔγινε τὸ παρελθόν ἔτος μετατύπωσις εἰς Βιένναν· καὶ τοῦτο τὸ ἔτος ἤρξατο ὁ συγγραφεὺς ἀπὸ τὴν Λογικὴν νὰ καμῆ δευτέραν τῶν αὐτῶν ἐκδόσεων.

λοιπὸν νὰ ἀπάνθισσιν ἀπ' αὐτοῦ ὅσα ἔκρινα χρησιμώτερα, καὶ νὰ μεταποιήσω πολλά ἀναλόγως πρὸς τὴν χρείαν τῶν διδασκόμενων τὴν Φιλοσοφίαν νέων μας, καὶ νὰ τὰ ἐκθέσω συντόμως μὲν, καθαρῶς δὲ καὶ σαφῶς, ὅσον ἐσυγχώρει ἡ τοιούτων ἀντικειμένων ὑψηλὴ θεωρία. Τὸ δὲ ὅλον σύστημα τοῦ Κρυγίου, εἰάν ποτὲ εὐτυχῆσω νὰ τὸ μεταφράσω εἰς τὴν γλῶσσαν μας, θέλει εἶσθαι χρήσιμον εἰς ἰδιαιτέραν μελέτην τῶν ἐραστῶν τῆς Φιλοσοφίας.

Ἐάν εἰς τὸ παρὸν Σύνταγμα δὲν συμφωνοῦσι κατὰ πάντα αἱ εἰρημένοι πραγματεῖαι μὲ τὰς τοῦ Κρυγίου, ἀλλ' ἔχουσι πολλαχοῦ μὲν ἠλλοιωμένην τὴν ἔννοιαν, ἄλλοῦ δὲ ἀφηρημένα ἢ προστεθειμένα ἐκ μελέτης ἄλλων Γερμανῶν συγγραφέων, καὶ μάλιστα τοῦ Βουτερβεκίου εἰς τὴν Αἰσθηματικὴν πράγματα, τὰ ὅποια δὲν ἤθελε βέβαια μετακινήσειν ἐκεῖνος εἰάν συνέτεμνεν αὐτὸς τὸ σύγγραμάτων· ἡ μεταβολὴ αὕτη, ἂν ἔχη τι ἐπίμεμπτον, λογίζεται ἰδική μου, καὶ οἱ εἰδήμονες τῆς Γερμανικῆς γλώσσης ὁμογενεῖς παραβάλλοντες ταῦτα πρὸς ἐκεῖνα, τὸν μὲν ἄνδρα θέλουν ἐπαινεῖσιν διὰ τὸ ἀριστούργημά του, δὲν θέλουν δὲ κατακρίνειν, νομίζω, οὐδ' ἐμὲ, διότι μετῆλλαξα πολλά ἀναλόγως πρὸς τὴν παρούσαν μας χρείαν. Διὰ τὴν περιληπτικὴν ἀπάνθισιν καὶ τὰς μεταβολὰς, ἔργα ἀληθῶς ἰδικά μου, ἐπέγραψα τὰς ἐπιστήμας ταύτας εἰς ὄνομά μου· ἀλλ' ὅμως δίκαιον κρίνω νὰ γνωρίσω εἰς τοὺς ὁμογενεῖς μου τὸν γνήσιον πατέρα, τοῦ ὁποίου υἱοθέτησα τὰ ἀγλαὰ ἔκγονα μὲ τὸν εἰς τὴν γλῶσσαν μας μεταστολισμόν των, καὶ νὰ τοῦ ὁμολογήσω δημοσίως τὴν χάριν, ἐπειδὴ χωρὶς τῶν ἰδικῶν του συγγραμμάτων δὲν ἠδυνάμην νὰ κατορθώσω εἰς τόσον ὀλίγου χρόνου διάστημα ἔργον ὠφέλιμον εἰς τὸ γένος μου. Χαῖρε ἀγαθὲ Κρυγίε! ὅτι τὸ γένος, τοῦ ὁποίου τῶν προγόνων ἀγαπᾷς

καὶ τιμᾶς ἐκ καρδίας τὴν φιλοσοφίαν, καὶ ἔγραψας μὲ τὴν ἐ-
διόξουσαν εἰς ἐπὲ κρίσιν τὴν ἱστορίαν της (*), ὁδηγεῖς διὰ τῶν
συγγραμμάτων σου, καὶ διὰ τῆς ἐκ στόματος διδασκαλίας πολ-
λῶν νέων Ἑλλήνων εἰς τὴν ἱεράν Φιλοσοφίαν. Φιλοσοφίαν! τὴν
παντὸς κακοῦ ἀπαρνητικὴν, καὶ πάσης εὐδαιμονίας πρᾶξιν!

Πολλοὺν νεογνοῦν εἰς ἡμῶν ἰδεῶν ἠναγκάσθη ναὶ πλά-
σω νέα ὀνόματα. Ἐξεύρω ὅμως πόσον εἶναι δύσκολον ναὶ ὀ-
νομασθῆναι ὀρθῶς νέα πράγματα, ποτὲ δὲν ἔμπορῶ ναὶ στοχα-
σθῶ προσφυῆ κατὰ πάντα τὴν ὀνοματοθεσίαν μου· ἢ δὲ ἀμ-
φιβωλία μου γίνεται φανερὰ καὶ ἐκ τούτου, ὅτι εἰς τοὺς ἐκδιδο-
μένους τούτους τόμους μετωνόματα τινὰ ἄλλως ἀπ' ἐμὲ αὐτὸν
ὀνομασθέντα εἰς τοὺς προτέρους· καὶ ὅμως πάλιν δὲν εἶμαι
βέβαιος εἶναι ὀρθότεραι αἱ μετονομασίαι μου, ἀλλ' ἐπιθυ-
μῶ ἀπὸ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ ἔρευναν τῶν σοφῶν μου ὁμογενῶν
προσφύεστερα καὶ ἀρμοδιώτερα ὀνόματα. Εἶμαι ἀδιστακτῶς βε-
βαιωμένος, ὅτι χρειαζόμεθα πολλὰ νέα ὀνόματα καὶ εἰς τὰς
φιλοσοφικὰς, καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐπιστήμας· οἱ δὲ δειλιῶντες
ἢ καὶ κατάκρινοντες τὴν κατὰ τοῦτο καιρομίαν θείλου αἰ-
σθανθῆναι ἐξ ἅπαντος τὴν χρείαν της, εἴαν ἐπιχειρήσωσιν ἐπι-
στημῶν ἔκδοσιν εἰς τὴν γλῶσσαν κατὰ τὰς νεωτάτας θεω-
ρίας· διότι πολλὰ παλαιὰ ὀνόματα, φαινόμενα ἀρμόδια εἰς
δήλωσιν νεωτέρων ἰδεῶν, ἢ ἔχουσιν ἄλλην ἰδίαν τῶν σημασίαν,
ἢ εἶναι καθολικώτερα ἢ μερικώτερα παρὰ ναὶ ἐφαρμοσθῶσιν εἰς
αὐτάς. Ναὶ εἶπω εὐκρινεῖς περὶ τούτου τὴν γνώμην μου; νεο-
φανεῖς ἰδέαι ἐρμηνευόμεναι μὲ παλαιὰ ὀνόματα μὲ φαίνεται

(*) Τὸ ἀξιόλογον τοῦτο τοῦ Κρουγίου φιλοπένημα ἐπιγράφεται
Geschichte der Philosophie alter Zeit, vornehmlich unter Griechen
und Römern, von Krug, Leipzig, 1815. 8.

πρᾶγμα ἀντιφατικόν. »Οὐ βάλλουσι οἶον νέον εἰς ἀσχοῦς παλαιούς«, ἔμπορεῖ νὰ εἴπη τις καὶ ἐδῶ τοῦ Σωτῆρος τὴν ῥῆσιν. Εἶναι ἀνάγκη νὰ πλασθῶσι νέα ὀνόματα κατὰ τοὺς γραμματικούς κανόνας πρὸς παράστασιν τῶν εἰς τὰς ἐπιστήμας νεοφανεστέρων πραγμάτων. Λί πρόσοι τῆς παιδείας τοῦ γένους θέλουν μᾶς πλουτίσειν ἐξ ἅπαντος τὸ λεκτικὸν τῶν ἐπιστημῶν μέρος.

Αἰσθητικὴν εἶχα ὀνομάσειν ἀρχήτερα εἰς πολλὰ μέρη τὴν ἐπιστήμην, τὴν ὁποῖαν στοχασμοὶ δεῦτεροι μὲ ἐκατάπεισαν νὰ μετονομάσω Αἰσθηματικὴν (ἴδε ἔμπροσθεν, σελ. 153). Ἐάντις εὖρη ἄλλο καταλληλότερον, ἢ πλάση εὐτυχέστερον ὄνομα, θέλω τὸ δεχθῆν μετὰ χαρᾶς ἐπαινῶν τὸν ὀνοματοθέτην.

Ὁ ἐφεξῆς τούτου τέταρτος καὶ τελευταῖος τόμος περιέχει τὰ μέρη τῆς πρακτικῆς Φιλοσοφίας, Περὶ Δικαίου, καὶ Ἠθικῆν, καὶ Ἠθικὴν Θεολογίαν. Τὴν πρώτην τούτων ἐπιστήμην εἶχα ὀνομάσειν ἀρχήτερα Δικαιολογίαν, μεταφράζον τὸ Γερμανικὸν Rechtslehre, ἢ ἀντιγράφον ἑλληνιστὶ τὸ αὐτό, τὸ ὅποσον ἐμεταχειρίσθη ὁ Κρύγιος πρῶτον ὄνομα τῆς ἐπιστήμης ταύτης, Dickāologie, ἦγον λόγον ἢ διδασκαλίαν τοῦ Δικαίου· ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς ἡμᾶς Δικαιολογία σημαίνει τὴν διὰ λόγου προστατεύειν τοῦ δικαίου· διὰ τοῦτο ἐφρόντιζα πάντοτε νὰ εὕρω ἄλλο ὄνομα ἀρμοδιώτερον εἰς τὴν ἐπιστήμην ταύτην καὶ ν' ἀφήσω, τὸ ὅποσον ἐξ ἀνάγκης ἐμεταχειρίσθην, νὰ ἔχη τὴν ἰδίαν του σημασίαν. Ἰδὼν δὲ, ὅτι πολλὰ τῶν παλαιῶν συγγράμματα διαλαμβάνοντα ὅπως οὖν περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἐπιγράφονται Περὶ δικαίου, καθὼς καὶ ὁ Πλάτων καὶ διάλογον χωριστὸν ἐπιγράφει οὕτω, καὶ δεῦτερον τοῦτο ὄνομα δίδει εἰς τὰς Πολιτείας του, ἐπρόκρινα νὰ μεταχειρισθῶ τοῦτο, εἰάν καὶ προθετικὸν καὶ πολλαχοῦ δύσχρηστον εἰς τὴν σύνταξιν, παρὰ

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ.

νά κρατήσω τὸ πρῶτον, τοῦ ὁποίου εἶναι προσδιορισμένη ἀνέκα-
θει· καὶ φανερά εἰς ὅλους ἢ σημασία.

Μὲ συντομίαν μεγάλην ἐπηρεδίασα τὴν Ἠθικὴν Θεολο-
γίαν, χωρὶς νὰ προσέξω παλὺ κατὰ ταῦτο εἰς τοὺς σοφοὺς τῆς
Εὐρώπης, μ' ὅλον ὅτι εἶναι ἐκδοσμένα, καὶ ἐκδίδονται καθ'
ἡμέραν πολλὰ τῆς ἐπιτήμης ταύτης συγγράμματα. Καθυπέ-
στρωσα μὲν τὰς κυριωτέρας ἀρχάς, διὰ τῶν ὁποίων συλλογι-
ζόμενος ἠθικῶς ὁ ἄνθρωπος συνάγει ἀσφαλῶς καὶ ἀδιττάκτως
τὴν ὕπαρξιν τοῦ παναγάθου δημιουργοῦ του, καὶ τὰ πρὸς αὐ-
τὸν ἱεράτου καθήκοντα, κρίνας τὴν εἰς τὰ ὑπερφυᾶ ταῦτα μα-
θήματα τελειότεραν χειραγωγίαν τοῦ ἔργου τῆς ἱεραῆς ἡμῶν Θεο-
λογίας, τῆς ὁποίας τὰς ὑπὲρ λόγον καὶ ἔννοιαν ἀρχάς εἶναι
χρέος μας ἱερώτατον ν' ἀποδεχώμεθα ἀδιστακτότερα παρὰ τὰ
Γεωμετρικὰ ἀξιώματα. Αἱ μεταφυσικαὶ καὶ ἠθικαὶ περὶ Θεοῦ
καὶ Θεῶν προτόντων θεωρίαι δὲν εἶναι μὲν ἀναγκαῖαι πρὸς
σωτηρίαν, καθὼς ἡ ὁμολογία τῆς ἱεραῆς ἡμῶν πίστεως, χρη-
σιμεύουσι δὲ εἰς τοὺς ἱερούς ἡμῶν διδασκάλους καὶ πρὸς ἀσφα-
λεστέραν στήριξιν τῶν ἀσθενεστέρων, καὶ ὡς ἀμυντήρια ὄπλα
κατ' ἐχθρικῶν προσβολῶν, καθὼς μᾶς εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τῆν
ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, καὶ ἀπὸ τὰ καθημερινὰ παραδείγματα.

Τελευταῖον ἐπρόσθεσα, ὡς ἐπίμετρον τοῦ ὅλου Συντάγ-
ματος, περίληψίν τινα τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, ἀπαν-
θίσας αὐτὴν ἀπὸ τὰ μεγάλα συγγράμματα τοῦ Παιλιτίου καὶ
Νειμεῦρου (Ἰδὲ Τόμ. Δ', σελ. 298). Καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὸ
πράγμα τῆς παιδαγωγίας ἐγεννήθησαν εἰς τὴν πάλαιποτε εὐτυ-
χῆ χώραν τῆς Ἑλλάδος. Καθεὶς ὅμως φρόνιμος βλέπει τώρα,
ὅτι τὸ μὲν ὄνομα ἀκούεται μεταξὺ μας μὲ πολλὰ συγκεχυ-
μένην καὶ ἀσαφῆ σημασίαν· τὸ δὲ πράγμα μῶλις ἤρχισε νὰ
γνωσταποιῆται εἰς τοὺς γραμματισμένους μας. Ἐὰν βάσις τῶν

ἀνθρωπίνων γνώσεων καὶ θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν εἶναι ἡ παιδαγωγία, παντάπασι δὲν πρέπει νὰ ξενιζώμεθα, διότι εἰ-
 μεθα καὶ κατὰ τὰ δῶω ἐπιπόλαιοι. Νέοι τῆς Ἑλλάδος! ὅσοι
 μὲ ἀξιέπαινον ζῆλον παιδεύεσθε εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Εὐ-
 ρώπης, διὰ νὰ στολίσητε μὲ τὰ καλά τῆς παιδείας τὴν πτω-
 χὴν πατρίδα μας· ἡ πατρίς αὕτη σᾶς παρακαλεῖ μὲ δακρυ-
 στάλακτα ὄμματα καὶ σᾶς ἐξορκίζει εἰς τὴν ἀπὸ σᾶς προση-
 νομένην εὐτυχίαν της· μὴ ἀμελήσητε πρὸς Θεοῦ εἰς τὸ ἐξῆς
 σιμὰ τῶν ἄλλων παιδευμάτων σας τὴν παιδαγωγικὴν ἐπιστή-
 μην, τὴν ἀρχὴν καὶ πηγὴν καὶ ρίζαν ἀπάσης εὐδαιμονίας.

Ἡδυνάμην νὰ δώσω μορφήν καὶ τάξιν καλητέραν εἰς τὸ
 ὄλον Σύνταγμα, εἰάν τὸ ἐπεξεργαζόμεν ἀκόμη μὲ ἐπανειλημ-
 μένας ἐπιθεωρίας καὶ διορθώσεις, ἀναβάλλων εἰς καιρὸν ἄλλον
 τὴν ἐκδόσιν του· ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχου θέλει ὠφελήσῃν καὶ
 τοὺς μαθητὰς τοῦ τῆς Σμύρνης Γυμνασίου, διὰ τοὺς ὁποίους
 ἐξεδόθη, καὶ πολλοὺς ἄλλους, ὅσοι θέλουν καὶ ἔχουν χρεῖαν
 νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὴν μελέτην του. Θέλει φανῆν δὲ πολὺ
 χρησιμώτερον, εἰάν δώσῃ νύξιν εἰς ἄλλους πλειοτέραν παρ' ἐ-
 μὲ σχολὴν ἔχοντας νὰ συντάξωσι διὰ τὸ γένος μας ἀκριβέστερα
 καὶ τελειότερα Φιλοσοφίας μαθήματα.

Ἔγραψα ἐν Βιέννῃ, 1819, κατὰ μῆνα Αὐγούστον.

Κ. Μ. Κούμας.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.

Μ Ε Τ Α Φ Υ Σ Ι Κ Η .

	Σελ.
Π ροοίκησις. Τί είναι Μεταφυσική	1
Περὶ τῶν εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους μεταφυσικῶν δοξῶν, ὅσαι ἐφάνησαν μεταξύ τῶν ἐπισημοτέρων Φιλοσόφων τῆς Γερμανίας	3
Μεταφυσικῆς Μέρους Πρώτου. Καθαρὰ Μετα- φυσική, ἢ Ὀντολογία.	
ΚΕΦ. Α'. Περὶ Γνώσεως ἐν γένει	10
ΚΕΦ. Β'. Περὶ τῶν νόμων τῆς κατωτέρας γνωστικῆς δυνάμεως, ἡγουν τῆς Αἰσθήσεως, ὅπου καὶ περὶ Τό- που καὶ Χρόνου	13
ΚΕΦ. Γ'. Περὶ τῶν νόμων τῆς ἀνωτέρας γνωστικῆς δυνάμεως, ἡγουν τοῦ Νοῦς	24
ΚΕΦ. Δ'. Περὶ τῶν πρώτων ἢ ἀρχικῶν τοῦ Νοῦς Κα- τηγοριῶν	27
ΚΕΦ. Ε'. Ἀριθμός. Ἐπίτασις. Χρονικὴ σχέσις. Μηδέν.	34
ΚΕΦ. ς'. Περὶ Μεγέθους ἀπολύτου καὶ σχετικοῦ, ἐκ- τεταμένου καὶ ἐπιτεταμένου, συνεχοῦς καὶ διακεκρι- μένου, ἐκμετρήσεως, καὶ περὶ σώματος μαθηματικοῦ καὶ φυσικοῦ.	37
ΚΕΦ. ζ'. Περὶ Οὐσίας καὶ συμβεβηκότος, αἰτίας καὶ ἀποτελέσματος, σκοπιμέτητος, καὶ περὶ δυνάμεων.	44
ΚΕΦ. η'. Περὶ δυνατοῦ, εἶναι, γενέσεως, φθορᾶς	44

Ω' ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.

Σελ.

καταστάσεως, μεταβολῆς, ἀναγκαίου, ἐνδεχομένου,
καὶ τῆς τοῦ ἡγουμένου πρὸς τὸ ἐπόμενον σχέσεως. . . . .

ΚΕΦ. Θ'. Ἀρχαὶ τῶν Γνώσεων 50

ΚΕΦ. Ι'. Περὶ τῶν νόμων τῆς ὑπερτάτης γνωστικῆς
δυνάμεως, ἡγουν τοῦ Λόγου 64

Μεταφυσικῆς Μέρους Δεύτερον. Ἐφηρμοσμένη
Μεταφυσική.

Ἐφηρμοσμένης Μεταφυσικῆς Τμῆμα Πρῶτον
Περὶ τῆς αἰσθητῆς φύσεως.

ΚΕΦ. Α'. Περὶ μεταφυσικῆς σωματολογίας 69

ΚΕΦ. Β'. Περὶ ὕλης 70

ΚΕΦ. Γ'. Περὶ κινήσεως 74

ΚΕΦ. Δ'. Περὶ τοῦ ποιητικοῦ τῆς κινήσεως, ἢ περὶ
δυνάμεων ἀπωπτικῆς καὶ ἐφελκυστικῆς, καὶ τοῦ ἀδια-
χωρήτου τῆς ὕλης, καὶ περὶ βαρύτητος 80

ΚΕΦ. Ε'. Περὶ μεταδόσεως τῆς κινήσεως, καὶ μάξης
τῆς ὕλης, καὶ ἀδρανείας, καὶ προσδιορισμοῦ τῆς φαι-
νομένης κινήσεως 91

ΚΕΦ. ς'. Περὶ πλαστικῆς δυνάμεως, καὶ ζωῆς, καὶ
θρέψεως, καὶ ἀναπλάσεως, καὶ γεννήσεως 98

ΚΕΦ. ζ'. Διαίρεσις τῶν ὀργανικῶν σωματίων, καὶ περὶ
ἀνθρώπου 105

ΚΕΦ. η'. Τελεολογία, ἢ περὶ σκοπιμότητος τῶν ὄν-
των. 109

ΚΕΦ. θ'. Ἐπιταπταίαι τινες, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐκ φύ-
σεως εἶναι προταγμένος νὰ φιλοσοφῇ 113

Ἐφηρμοσμένης Μεταφυσικῆς Τμῆμα Δεύτε-
τερον. Μεταφυσικὴ Ψυχολογία.

ΚΕΦ. Α'. Τί εἶναι ἡ Μεταφυσικὴ τῆς ὑπὲρ αἰσθητικῆς
φύσεως 117

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ
Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.

σε'

σελ.

ΚΕΦ. Β'. Περὶ ψυχῆς 119

ΚΕΦ. Γ'. Περὶ ἀρχῆς ψυχῶν, καὶ τῆς πρὸς τὸ σῶμα
κοινωνίας καὶ τῆς καθέρας αὐτῶν 122

Ἐφηρμοσμένης Μεταφυσικῆς Τμῆμα Τρίτον.
Μεταφυσικὴ Κοσμολογία.

ΚΕΦ. Α'. Τί εἶναι μεταφυσικὴ Κοσμολογία, καὶ τίνα
ζητοῦνται εἰς αὐτήν 127

ΚΕΦ. Β'. Περὶ τῶν τεσσάρων κοσμολογικῶν προβλη-
μάτων 131

ΚΕΦ. Γ'. Ἐὰν εἶναι πολλοὶ κόσμοι, καὶ ὁ παρὼν εἶ-
ναι ὁ κάλλιστος, καὶ περὶ θαυμάτων 137

Ἐφηρμοσμένης Μεταφυσικῆς Τμῆμα Τέταρ-
τον. Μεταφυσικὴ Θεολογία.

ΚΕΦ. Α'. Τί εἶναι Μεταφυσικὴ Θεολογία, καὶ τίνα
ζητοῦνται εἰς αὐτήν 140

ΚΕΦ. Β'. Περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ 142

ΚΕΦ. Γ'. Περὶ ιδιοτήτων Θεοῦ 145

ΚΕΦ. Δ'. Περὶ θεῶν ἔργων 148

Αἰσθηματικὴ.

Προδοίκτης. Τί εἶναι Αἰσθηματικὴ 153

Αἰσθηματικῆς Μέρους Πρῶτον. Καθαρὰ
Αἰσθηματικὴ.

ΚΕΦ. Α'. Περὶ αἰσθηματικῶν ἰδεῶν 157

ΚΕΦ. Β'. Περὶ κάλλους 160

ΚΕΦ. Γ'. Περὶ τῆς τοῦ καλοῦ ἀρμονίας 174

ΚΕΦ. Δ'. Περὶ ὕψους 180

ΚΕΦ. Ε'. Περὶ ιδιοτήτων τῶν πραγμάτων, μετεχου-
σῶν ἀπὸ τοῦ κάλλους 189

ΚΕΦ. ς'. Περὶ ιδιοτήτων τῶν πραγμάτων, μετεχου-
σῶν ἀπὸ τοῦ ὕψους 194

ΚΕΦ. ζ'. Περὶ ιδιοτήτων τῶν πραγμάτων, ὅσαι τρε-

	Σελ.
που τινα ὑπεναντιοῦνται εἰς τὸ καλὸν καὶ τὸ ὑψηλόν	204
ΚΕΦ. Η'. Περὶ Διςθηματικῆς κρίσεως	218
Διςθηματικῆς Μέρους Δεύτερον. Ἐφηρμοσμένη	
Διςθηματικῆ ἢ Καλλιτεχνία.	
ΚΕΦ. Α'. Τί ἐστὶ τέχνη, καὶ διαίρεσις τῶν τεχνῶν	
εἰς καλὰς καὶ βλαβείους	229
ΚΕΦ. Β'. Περὶ παραστατικῆς δυνάμεως, καὶ ἕξεως,	
καὶ τοῦ λεγομένου Δαιμονίου τῆς τέχνης	239
ΚΕΦ. Γ'. Περὶ ἐνθουσιασμοῦ, καὶ χαρακτήρος καὶ	
τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ	245
ΚΕΦ. Δ'. Λογικὴ ὁλομέλεια, ἢ σύστημα τῶν καλῶν	
τεχνῶν	256
ΚΕΦ. Ε'. Περὶ τῶν τονικῶν καλῶν τεχνῶν	260
Μουσικὴ	262
Ποιητικὴ	264
Ὁδικὴ ἢ Ψαλτικὴ	267
Ἀπαγγελία	268
Εὐγλωττία	271
Ῥητορικὴ	274
ΚΕΦ. ς'. Περὶ τῶν πλαστικῶν τεχνῶν	277
Γλυφικὴ	αὐτ.
Γραφικὴ	280
Παραδειποποιία	282
Ἀρχιτεκτονικὴ	284
Καλλιγραφία	286
Νομισματοκοπία	288
ΚΕΦ. ζ'. Περὶ τῶν μιμητικῶν τεχνῶν	292
Μιμικὴ	αὐτ.
Ὀρχηστικὴ	295
Δραματικὴ ἢ Ἰποκριτικὴ	298
Παλαιστικὴ	302
Ἰαπικὴ	303
Ἰππικὸς ἀγὼν	305

ΠΡΟΔΙΟΙΚΗΣΙΣ.

Τί είναι Μεταφυσική.

Α.

Μεταφυσική είναι ἐπιστήμη τῶν ἀρχικῶν νόμων, κατὰ τοὺς ὁποίους γινώσκει ὁ ἄνθρωπος ἀντικείμενα, ἀσχολουμένη ὄχι εἰς τὰ ἐκ τῶν ὑσέρων γινωσκόμενα, ἀλλ' ὅσα εἰς τὰς γνώσεις μας εἶναι ἐκ τῶν προτέρων προσδιωρισμένα.

Σημείωσις. Τὸ ὄνομα Μεταφυσική, τὸ ἐπίοιον δὲν εἶναι οὐδ' ἀκριβῶς ἑλληνικόν, ἀλλ' ἔργον τῶν Σχολαστικῶν τοῦ παρακμάσαντος ἑλληνισμοῦ, ἐπλάσθη ἀπὸ τὰ Ἀριστοτελικὰ συγγράμματα, τὰ ὁποῖα ἐπεγράφονται *Τὰ μετὰ τὰ φυσικά*. Ἡ μετὰ λοιπὸν ἐλήφθη εἰς τὸ νὰ σημάνη τὴν αἰὲν τάξιν, καὶ ἔχει τίποτε περισσότερον.

Β'. Τὸ ἐκ τῶν προτέρων διὰ τὰς γνώσεις μας προσδιωρισμένον δὲν εἶναι ἄλλο τίποτε, εἰ μὴ οἱ ἀρχικοὶ καὶ διαβατικοὶ νόμοι τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, ἢ γουν οἱ κανόνες, κατὰ τοὺς ὁποίους ὁ ἄνθρωπος φέρεται ἐξ ἰδίας του φύσεως εἰς τὸ νὰ γνωρίσῃ διδόμενα ἀντικείμενα. Τὸ κύριον λοιπὸν ἔργον τῆς Μεταφυσικῆς εἶναι νὰ εὔρη τοὺς ἀρχικοὺς τούτους νόμους καὶ κανόνας, οἵτινες εἶναι τὰ ἀπαραίτητα μέσα, διὰ τῶν ὁποίων γινώσκει ὁ ἄνθρωπος ὁποιοῦνδήποτε γνῶσόν ἀντικείμενον.

Γ'. Διαφέρει δὲ ἡ Μεταφυσική ἀπὸ τὴν Λογικὴν ὅτι ἡ μὲν Λογική ἐξετάζει μόνον τοὺς κανόνας τοῦ διανοεῖσθαι χωρὶς νὰ παρατηρῇ τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα εἶναι τῆς δια-

νοίας ἢ ὕλη· ἡ δὲ Μεταφυσικὴ ἐνασχολεῖται εἰς τοὺς κανόνας τοῦ γινώσκειν τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ, διὰ τῶν ὁποίων προσδιορίζεται τῶν διανοημάτων ἡ ὕλη. Διὰ τοῦτο ἡ μὲν δύναται νὰ ὀνομασθῇ θεωρητικὴ κατ' εἶδος Φιλοσοφία· ἡ δὲ Μεταφυσικὴ θεωρητικὴ κατ' ὕλην Φιλοσοφία.

Δ'. Εἶναι λοιπὸν ἡ μὲν Λογικὴ παραμοία μὲ Συμβολικὸν λογισμὸν, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν παριστάνονται προσδιορισμένα πράγματα· ἡ δὲ Μεταφυσικὴ μὲ Πραγματικὸν λογισμὸν, ὅστις λογαριάζει προσδιορισμένα ἀντικείμενα· ἢ, νὰ μεταχειρισθῶ ἄλλο παράδειγμα, ἐκείνη πρὸς ταύτην ἔχει λόγον, τὸν ὁποῖον ἔχει ἡ Γραμματικὴ πρὸς τὸ Λεξικόν· ἐκ τῶν ὁποίων, ἡ μὲν διδάσκει τοὺς τύπους καὶ τὸ εἶδος τῆς γλώσσης, τὸ δὲ μᾶς δίδει τὴν ὕλην τῆς. Διὰ τῆς Γραμματικῆς καὶ ἐκ τοῦ Λεξικοῦ δυνάμεθα πᾶσαν ὑπόθεσιν νὰ γράψωμεν ἢ νὰ ἐκφράσωμεν εἰς πᾶσαν μίαν γλώσσαν· καὶ διὰ τῆς Λογικῆς ἐκ τῆς Μεταφυσικῆς δυνάμεθα νὰ ἐκθέσωμεν πᾶσαν μίαν ἰδιαιτέραν ἐπιστήμην· Σόλοικος καὶ βάρβαρος γίνεται ὁ λόγος δι' ἄλλειψιν Γραμματικῆς καὶ Λεξικοῦ· ἐσφαλμένη καὶ ἄτακτος γίνεται πᾶσα ἐπιστήμη χωρὶς συλλογιστικῶν κανόνων, καὶ χωρὶς τῶν τῆς Μεταφυσικῆς ἀρχῶν· καὶ ἡ Μαθηματικὴ αὐτὴ, καὶ ἡ Φυσικὴ χρειάζονται τὴν ἐκ τῆς Μεταφυσικῆς ἀσάλευτον στερέωσιν.

Ε'. Μ' ὅλον ὅτι ἡ ἐπιστήμη αὕτη εἶναι κατ' ὕλην θεωρητικὴ φιλοσοφία (Γ'), μ' ὅλον τοῦτο, ἐπειδὴ, ὡς θέλομεν ἐφεξῆς ἰδεῖν, πᾶσα γνῶσις σύγκειται ἐξ ὕλης, ἥτις εἶναι τὸ γνωστὸν ἀντικείμενον, καὶ ἐξ εἶδους, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς τὸ ὑποκείμενον· τὴν μὲν ὕλην παρατείνεται εἰς ἄλλας ἐπιστήμας νὰ ἐξετάσῃ τὰς ιδιότητάς τῆς, αὐτὴ δὲ ἀναλαμβάνει εἰς τὴν ἔρευνάν τῆς ἐφηρημένως τὸ εἶδος, ἢ τὴν μορφήν τῆς

γνώσεως. Ὁδηγεῖται δὲ εἰς τὴν τούτου ἐξέτασιν ἀπὸ τὴν θεωρίαν τῶν ἀρχικῶν καὶ διαβατικῶν κανόνων τοῦ γενώσκειν.

Σημείωσις. Ἐδιδάχθησαν ὁ Κάντιος (Kritik der reinen Vernunft. S. 869. Εκδ. 3.) τὴν ἐπιστήμην ταύτην εἰς Μεταφυσικὴν τῆς φύσεως, καὶ Μεταφυσικὴν τῶν ἡθῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ἡθικὰ ἔρευνά ἢ πρακτικὴ Φιλοσοφία (Κρήκ. ΠΚΖ'), φανερόν εἶναι, ὅτι ἡ διαίρεσις αὕτη δὲν δύναται νὰ γείνη ὑγιῶς εἰς τὸ ἀνά χειρας σύνταγμα τῆς Φιλοσοφίας.

Σ. Ἡ Μεταφυσικὴ δύναται νὰ ἐκθέσῃ τὰς ἀρχάς της, ἢ καθ' ἑαυτὰς καὶ ἀπροσδιορίστως, ἢ γοὺν ἀποβλεπούσας εἰς ἀντικείμενα ἐν γένει· ἢ σχετικῶς, ἢ γοὺν ἀναφερομένας εἰς μερικά καὶ προσδιορισμένα ἀντικείμενα· καὶ κατ' ἐκείνον μὲν τὸν τρόπον ὀνομάζεται καθαρὰ Μεταφυσικὴ καὶ Ὀντολογία· κατὰ δὲ τοῦτον, ἐφηρμοσμένη. Τῆς ἐφηρμοσμένης τμήματα εἶναι δύο· τὸ Περὶ τῆς αἰσθητῆς φύσεως, καὶ τὸ Περὶ τῆς ὑπὲρ αἰσθησιν· ταύτης δὲ μέρη τρία, Κοσμολογία, Ψυχολογία, Θεολογία. Συντάσσοντες δὲ ταῦτα μετ' ἀλλήλων, λέγομεν πέντε μέρη τῆς Μεταφυσικῆς· ἢ γοὺν Ὀντολογίαν, Περὶ τῆς αἰσθητῆς φύσεως, Ψυχολογίαν, Κοσμολογίαν, Μεταφυσικὴν Θεολογίαν. Ταύτην τὴν διαίρεσιν θέλομεν φυλάξειν σὺν Θεῷ εἰς τὴν ἀνά χειρας πραγματείαν.

Περὶ τῶν εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους Μεταφυσικῶν δοξῶν, ὅσαι ἐφάνησαν μεταξὺ τῶν ἐπισημοτέρων Φιλοσόφων τῆς Γερμανίας.

Οἱ Παλαιοὶ δὲν ἐπραγματεύθησαν τὴν Μεταφυσικὴν ὡς ἰδιαιτέραν φιλοσοφικὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ μόνον τὴν Φυσικὴν, ἀναμιγμένην μὲ τῆς Μεταφυσικῆς τὰς θεωρίας· τὴν δὲ Φυσικὴν ἐξελάμβαναν ἢ ὡς ἐν ἀπὸ τὰ τρία μέρη τῆς Φιλοσοφίας

λέγω Λογικὴν, Φυσικὴν, Ἠθικὴν· ἢ διαιροῦντες τὴν Φιλοσοφίαν εἰς πρακτικὴν καὶ θεωρητικὴν ὑποδιήρουν τὴν θεωρητικὴν εἰς Λογικὴν καὶ Φυσικὴν· οὕτω μαρτυρεῖ ὁ Λαέρτιος (Βιβλ. Ε'. 28.) περὶ τοῦ Ἀριστοτέλους »Βούλεται δὲ (ὁ Ἀριστοτέλης) »διπλοῦν εἶναι τὸν κατὰ Φιλοσοφίαν λόγον· τὸν μὲν, πρακτικόν· τὸν δὲ, θεωρητικόν· καὶ τοῦ πρακτικοῦ τὸν τε Ἠθικόν καὶ Πολιτικόν· τοῦ δὲ θεωρητικοῦ, τὸν τε Φυσικόν καὶ »Λογικόν«. Εἶχαν λοιπὸν οἱ Παλαιοὶ μόνον Φυσικὴν, καὶ ὄχι Μεταφυσικὴν, μ' ὅλον ὅτι δὲν ἔγνόουν τὰς μεταφυσικὰς θεωρίας.

Εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἐχώρισαν ἀπὸ τὴν Φιλοσοφίαν τὴν Φυσικὴν, καὶ ἀντ' αὐτῆς εἰσήγαγαν τὴν Μεταφυσικὴν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐπροσδιώριζαν ἀκριβῶς τὴν ἐπιστήμην ταύτην, καὶ τὴν ἐπραγτεύοντο χωρὶς τὴν ἀπαιτούμενην κρίσιν, ἔφθασε νὰ κατασταθῇ πηγὴ ἀκαταπαύστων θορύβων καὶ λογομαχιῶν μεταξὺ τῶν Δογματικῶν καὶ Σκεπτικῶν· οὐδ' ἤξευρε κανεὶς εὐκρινῶς Τί εἶναι κυρίως ἡ ἐπιστήμη αὕτη· οἱ μὲν τὴν ὠρίζαν Ἐπιστήμην τῶν γενικωτάτων λογικῶν ἀληθειῶν· οἱ δὲ, Ἐπιστήμην τῶν γενικωτάτων νόμων τῆς φύσεως· οἱ δὲ, Ἐπιστήμην τῶν πρώτων καὶ γενικωτάτων ἰδεῶν καὶ ἀρχῶν κτλ. Διὰ νὰ δώσωμεν μικρὰν ἰδέαν τῶν εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους μεταβολῶν τῆς, ἀρχίζομεν ἀπὸ τὸν Οὐόλφιον, ὅστις πρῶτος ὠμίλησε καὶ ἔγραψε καθαρώτερα περὶ αὐτῆς.

Ὁ Οὐόλφιος, ὅστις πρῶτος ἔδωκεν εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς Φιλοσοφίας ἐπιστημονικὴν μορφήν, τὴν ἐδιαιρέσεν εἰς τέσσαρα μέρη, Ὀντολογίαν, Κοσμολογίαν, Ψυχολογίαν, Θεολογίαν· ἤρχισεν ἀπὸ γενικωτάτας ὑλικῆς ἀρχῆς, καὶ δι' αὐτῶν ἐπροσπάθει ν' ἀποδείξῃ τὸ Τί ἦν εἶναι τοῦ Κόσμου, καὶ

τῆς ψυχῆς, καὶ τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ὑπερφύων τοῦ ἰδιοτήτων. Ταύτην τὴν μέθοδον ἠκολούθησαν ἐφεξῆς ὅλοι σχεδὸν οἱ Μεταφυσικογράφοι τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Κάντιος, ἰδὼν ἀναμεμιγμένα τὰ ἐκ τοῦ ὑποκειμένου μὲ τὰ ἐκ τοῦ ἀντικειμένου, θεωρούμενα, ἐπεχείρησε πρῶτος νὰ τὰ διακρίνη ἀπ' ἀλλήλων, καὶ συνέγραψε τὴν περίφημον Κριτικὴν τοῦ καθαρῶ Ἰσχύου (Kritik der reinen Vernunft, Riga. 1781.). Ἐκρινεν εἰς αὐτὸ τὸ σύγγραμμα, ὅτι τὰ πράγματα γνωρίζομεν μόνον κατὰ τὰς προσβολὰς, τὰς ὁποίας μᾶς ἐνδιεγείρου. Εἶπεν ἐκ τῶν προτέρων, ὅσα εἶναι ἀναγκαιὰ καὶ ἀπαραίτητα εἰς πάντα ἄνθρωπον· ἔδειξε τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον, ὅτι εἶναι τὸ εἶδος καὶ ἡ μορφή τῶν αἰσθημάτων. Εἰς τὴν πείραν καὶ εἰς τὸ μερικὸν ἐμφανίζονται εὐκρινῶς τὸ ἐκ τῶν προτέρων καὶ τὸ καθόλου (βλέπε Ἱστορ. Φίλος. Τενεμάνου, μετάφρ. Κούμα, Σελ. 261 — 271.)· καὶ οὕτως ἤνοιξε νέον δρόμον εἰς τοὺς μετ' αὐτὸν νὰ ἐξετάσωσι βαθυτέρα τὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, εἰς τὴν ὁποίαν μόνον δύνανται νὰ στηριχθῶσιν ἀκλόνητα θεμέλια μεταφυσικῶν θεωριῶν· αὐτὸς δὲ παραστήσας τὸ ὑποκείμενον (τὸν θεωρὸν ἄνθρωπον) χωριστὰ ἀπὸ τὸ ἀντικείμενον (τὰ θεωρούμενα πράγματα), ἀφῆκε τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν πραγμάτων σχέσιν νὰ ἐρευνηθῶσιν ἄλλοι. Ὅτι δὲ δὲν ὑπῆρξεν προστάτης τῆς ἐννοηματικῆς δόξης, ἀλλ' ἀπέδωκεν εἰς τὰ ἀντικείμενα τὸ πραγματικόν, γίνεται φανερόν ἀπὸ τὸ σύγγραμμά του ἐπιγραφόμενον Προλεγόμενα εἰς πᾶσαν μέλλουσαν Μεταφυσικὴν (Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik, Riga 1783.), ὅπου ἀποδέχεται πολλαχοῦ (Σελ. 104, 169, 139, 165) τὸ πραγματικόν, τὸ ὅποion ὑπόκειται βᾶσις εἰς τὰ φαινόμενα.

Τὴν Κριτικὴν Φιλοσοφίαν προσπαθῶν νὰ καταστήτῃ ἐ-

παργῆ ἐπιστήμην ὁ Φίχτερος (Fichte), ἐγέννησε τὴν ἐννοη-
ματικὴν δόξαν (Idealismus). Κατ' αὐτὸν τὸ ἀντικείμενον
ἐμπεριέχεται εἰς τὸ ὑποκείμενον, καὶ γεννᾶται ἐξ αὐτοῦ δι' ἐν-
εργείας τινος, κατὰ τὴν ὁποίαν ὑπὸ τοῦ Ἐγὼ τίθεται τὸ Οὐκ-
εγὼ (Βλ. Ἱστορ. Φιλοσ. Γεν. Σελ. 274.).

Ὁ Σχέλλινγος ἐδόκίμασε νὰ κατασκευάσῃ ἐννοηματικῶς
τὴν γνῶσιν καὶ καθ' ὕλην καὶ κατ' εἶδος. Τὸ ὑποκείμενον
καὶ τὸ ἀντικείμενον ταυτίζονται ἀπολύτως εἰς τὴν νοητικὴν ἐ-
ποπτεῖαν· μετὰ τὴν τὴν δόξαν τῆς ἀπολύτου ταυτότητος τοῦ
ὑποκειμένου καὶ τοῦ ἀντικειμένου ἐπροσπάθησεν ὁ Σχέλλινγος
νὰ εὕρῃ τὴν οὐσίαν τοῦ ἀπολύτου.

Τὸ ὑποκείμενον χωρὶς τοῦ ἀντικειμένου, καὶ τοῦτο χω-
ρὶς ἐκείνου εἶναι μηδὲν, εἶπεν ὁ τῆς Γοτίγγης Φιλόσοφος Βου-
τερβέκιος.

Ἡ ἀπόλυτος ταυτότης δὲ εἶναι οὔτε ἀντικείμενον, οὔτε
ὑποκείμενον, οὔτε ἡ ταυτότης τῶν δύο, ἀλλ' ἡ ἐπανάληψις
τῆς διανοίας ἐφαρμοζομένη εἰς τὴν ὕλην, ὅτι τὸ ἐν καθὸ ἐν
καὶ τὸ αὐτὸ, δύναται νὰ ἐπαναληφθῇ ἀπειράκις. Α, καθὸ Α,
ἐν Α, ταυτότης· δόξα αὕτη ἄλλη τοῦ Βαρδιλίου, ἣτις
ὠνομάσθη Realismus Rationalis.

Ἡ σχέσις τοῦ ὑποκειμένου πρὸς τὸ ἀντικείμενον ἐμπορεῖ
νὰ γείνη ἀντιληπτὴ εἰς τὸ ὑποκείμενον, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ ἐξη-
γηθῇ ἐντελῶς, ἐδόξασαν ὁ Πλάτυνας καὶ ὁ Σχουῦλτσος.

Ὁ Ἰακῶβος, ἀνὴρ ἐπίσημος καὶ θρησκευτικὸς, ὁμόσας
πόλεμον κατὰ τῆς θεωρίας, ἐδόξασεν ὅτι ὁ αἰσθητὸς οὗτος
κόσμος μᾶς ἀναγγέλλει διὰ τῶν αἰσθητηρίων Θεὸν, Πρό-
νοιαν, Ἐλευθερίαν, Ἀθανασία, Χρηστοθήθειαν, καὶ ὅλα τὰ
ὑπὲρ αἴσθησιν.

Βιλέλμος Τραυγόττιος Κρύγιος, τοῦ ὁποίου τὴν δόξαν

Π Ρ Ο Δ Ι Ο Ϊ Κ Η Σ Ι Σ .

ἠκολούθησα εἰς τὸ παρὸν σύνταγμα, ἐπιτεμών τὸ ἐκτεταμένον του σύστημα τῆς Φιλοσοφίας, ὑποθέτει πραγματικὴν ἀρχὴν τῆς Φιλοσοφίας τὸ Ἐγὼ· ἀρχὴν τῶν γνώσεών μας εἰδικὴν λαμβάνει τὸ Ἐγὼ εἰμὶ ἐνεργὸς, ἀποδεικνυομένην ἀπὸ τὴν καθενὸς συνείδησιν· αὕτη δὲ εἶναι ἀρχικὴ καὶ διαβατικὴ σύνθεσις τοῦ εἶναι καὶ τοῦ εἶδέναι· οὔτε τὸ ἐννόημα εἶναι πρὸ τοῦ πράγματος, οὔτε τὸ πρᾶγμα πρὸ τοῦ ἐννοήματος· ἀλλ' εἶναι σύνθεσις τῶν δύο ἀρχικῆ, καὶ παραλαμβάνεται ὡς ἀνερμήνευτος καὶ ἀνεξήγητος, ἐπειδὴ οὐδὲ χρειάζεται ἐξηγήσιν, ὡς μαρτυρουμένη ἀδιστακτῶς ἀπὸ τὴν συνείδησιν.

Καὶ αὗται μὲν εἶναι αἱ κυριώτεραι δόξαι τῶ Νεωτέρων Φιλοσόφων, αἵτινες εἶναι βάσεις τῶν Μεταφυσικῶν πραγματειῶν· Ἄλλ' ὡς ἀρχαὶ καὶ βάσεις ἐκρίθησαν ὑπὸ πολλῶν νὰ προτάσσονται ἀπὸ τὴν Φιλοσοφίαν εἰς χωριστὴν πραγματείαν, τὴν ὁποίαν οἱ μὲν Γερμανοὶ ὀνομάζουσι θεμελιώδη Φιλοσοφίαν (Fundamentalphilosophie), ἡμεῖς δὲ ὀνομάσαμεν Κρηπίδα Φιλοσοφίας· τὴν ἐθεωρήσαμεν δὲ, κατὰ τὸν Κρύγιον, καὶ ὡς πρωτότυπον Φιλοσοφίαν, τῆς ὁποίας παράγωγοι εἶναι ὅλαι αἱ ἄλλαι Φιλοσοφικαὶ ἐπιστῆμαι, ὡς ἀπ' ἐκείνην λαμβάνουσαι τὰς ἀρχάς.

Εἰς τὴν Μεταφυσικὴν ἐζητήθη καὶ ζητεῖται πάντοτε ἡ λύσις τοῦ πολυθρυλλήτου προβλήματος, ἂν εἶναι γνώσεις ἐκ τῶν προτέρων, ἢ γοῦν ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐκπηγάζουσαι, ἢ εἶναι ὅλαι ἐκ τῶν ὑστέρων, ἢ γοῦν ἔξωθεν ἐρχόμεναι εἰς τὸν ἄνθρωπον διὰ τῶν αἰσθήσεων. Ἡ λύσις τοῦ ζητήματος τούτου δὲν δύναται νὰ γείνη, ἂν δὲν προσδιορισθῇ πρῶτον Τί εἶναι ἐκ τῶν προτέρων, καὶ Τί εἶναι γνώσις. Πᾶν ὅ,τι εἶναι εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀναγκαῖον εἰς τὰς γνώσεις του, ἢ γοῦν τὸ ὅποιον πᾶς ἄνθρωπος εἰς πάντα χρόνον καὶ πάντα

τόπον εύρίσκει εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ἐκεῖνο εἶναι ἐκ τῶν προτέρων, τὸ ὁποῖον θέλει νὰ εἴπῃ, ὅτι τὸ ἔχει ἐξ ἑαυτοῦ καὶ δὲν τὸ λαμβάνει ἔξωθεν. Γνώσις δὲ, ὡς θέλομεν εἶδεν ἐφεξῆς, εἶναι ἀντίληψις τῶν πραγμάτων γινομένη διὰ τῶν εἰς τοῦτο ἐπιτηδεῖων δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου· γίνεται λοιπὸν φανερὸν, ὅτι πᾶσα γνώσις θεὸν εἶναι οὔτε μόνον ἐξωτερικόν τι, οὔτε μόνον ἐσωτερικόν, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο ἐντάμα, καὶ τρόπου τινα γινόμενον ὑπὸ τοῦ πράγματος καὶ τοῦ γινώσκοντος ὑποκειμένου· καὶ τὸ μὲν πρᾶγμα δίδει τὴν ὕλην τῆς γνώσεως· τὸ δὲ γινώσκον ὑποκείμενον, τὸ εἶδος αὐτῆς καὶ τὴν μορφήν. Τὸ εἶδος τῶν γνώσεων εἶναι ἀναγκαῖον καὶ ἀμετάβλητον, ἐπειδὴ εἶναι μία καὶ ἀμετάβλητος ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου· ἡ δὲ ὕλη εἶναι ἐνδεχομένη καὶ μετατρέπτῃ· διὰ τοῦτο ἐκεῖνο μὲν εἶναι ἐκ τῶν προτέρων· αὕτη δὲ, ἐκ τῶν ὑστέρων.

Ὅταν λοιπὸν γίνεται λόγος περὶ γνώσεως ὁποιασδήποτε, πρέπει μὲ τὴν εἰρημένην διάκρισιν καὶ διαφορὰν, τὴν μὲν ὕλην αὐτῆς νὰ ὁμολογῶμεν ἐμπειρικὴν καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων· τὸ δὲ εἶδος, καθαρὸν καὶ ἐκ τῶν προτέρων· ἀδιακρίτως δὲ καὶ ἀδιαφόρως ἀποδοκιμάζει ὁ λόγος ὡς ψευδὲς καὶ τὸ ἓν καὶ τὸ ἄλλο· διότι εἰ μὲν ἦτο πᾶσα γνώσις ἐκ τῶν προτέρων, ἤθελεν εἰσθαι περιττὴ ἢ εἰς πάντα ἀνθρώπου ἀναγκαιοτάτη πείρα· εἰδ' ἦτο πάλιν πᾶσα ἐκ τῶν ὑστέρων, πείρα τακτικὴ καὶ κανονικὴ δὲν ἐγένετο χωρὶς τὸ ἐσωτερικόν μας, τὸ ὁποῖον τὴν διατάσσει καὶ τὴν κανονίζει.

Καθὼς ὅπου θεωρεῖται ὕλη καὶ εἶδος εἶναι τὰ δύο ἀναποσπάστως ἠνωμένα, οὕτω καὶ εἰς τὰς γνώσεις τὸ ἓν δὲν ἀπαντᾷται χωριστὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο ὡς πρὸς τὸ τῆς γνώσεως ὑποκείμενον, λέγω τὸν ἀνθρώπου. Ἡ Μεταφυσικὴ ὁμῶς παραβλέπουσα δι' ἀφαιρέσεως τὴν ὕλην, ἐξετάζει μόνον τὸ εἶδος

τιῶν γνώσεων, ἀνευρίσκουσα τοὺς γνωστικούς νόμους καὶ κανόνες, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ εἶδος τῆς γνώσεως. Ἐμπορεῖ λοιπὸν νὰ ὀρισθῇ καταλλήλως ἡ Μεταφυσικὴ Ἐπιστήμη τοῦ εἶδους τῶν γνώσεων· ὁ λόγος οὗτος θέλει γενῆν φανερώτερος, ἀπὸ τὰς ἐφεξῆς θεωρίας τῆς ἀνὰ χεῖρας πραγματείας.

Μεταφυσικαὶ πραγματεῖαι εἰς τὸ γένος μας εἶναι, ὅσον ἐξεύρω, ἐκδοθένται αἱ ἐφεξῆς· α'. Γένουήνσιου Στοιχεῖα τῆς Μεταφυσικῆς ἐξελληνισθέντα ἐκ τῆς Λατινίδος φωνῆς ὑπὸ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρους, Βιέννη τῆς Αὐστρίας, 1806, εἰς 8^ο. β'. Μεταφυσικὴ Γραβεζάνδου (περιεχομένη εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς Φιλοσοφίας), ἐξελληνισθεῖσα ἐκ τῆς Λατινίδος φωνῆς ὑπὸ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρους, Μόσχα, 1805, εἰς μέγα 8^ο. γ'. Στοιχεῖα τῆς Μεταφυσικῆς ὑπὸ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρους, εἰς τρεῖς τόμους εἰς μέγα 8^ο· ὁ α' περιέχει τὴν Ὀντολογίαν· ὁ β', τὴν Κοσμολογίαν· ὁ γ', τὴν Ψυχολογίαν. Ἐνετίσαι, 1805. δ'. Στοιχεῖα τῆς Μεταφυσικῆς διηρημένα εἰς μέρη τέσσαρα, δηλαδή Ψυχολογίαν, Ὀντολογίαν, Κοσμολογίαν, καὶ Θεολογίαν, ὑπὸ Σοαυῖου, μεταφρασθέντα εἰς τὴν ἡμετέραν διάλεκτον παρὰ Γρηγορίου Ἱεροδιακόνου Κωνσταντᾶ τοῦ Μηλιώτου· ἡ Μεταφυσικὴ αὕτη εἶναι τρίτος τόμος τῶν εἰς τέσσαρας ἐκδοθέντων Στοιχείων τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Σοαυῖου, τὰ ὅποια ἐμεταφράσθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Γρηγορίου, Ἐνετίσαι, 1804.

